

(EU (MĂ) ÎNTREB, TU (TE) ÎNTREBI, EL/EA (SE) ÎNTREABĂ

Ortensia Popa

Mă întreb: care-i cea mai bună deschidere pentru un articol de revistă având ca temă întrebarea? Dacă am început cu o întrebare e un semn bun sau nu? Aș putea începe academic: cu definirea întrebării, cu o clasificare și, dacă aș fi ambițioasă, m-aș referi la rolul întrebărilor în predare-învățare. Convinsă că o vor face alții mult mai bine, în primele pagini ale revistei, renunț. Aș putea începe mai puțin formal, cum îmi place s-o fac și atunci când deschid o lecție. Cu o anecdotă. Sau cu mai multe.

Mai în anii trecuți, într-una dintre ore, într-un context oarecare, un elev, grăbit să argumenteze un punct de vedere (altfel, perfect pertinent) scapă sintagma "întrebare întrebătoare". Colegii râd, eu intervin și sugerez "întrebare încuietore, poate" (contextul admitea). Neadmițând că formulase greșit, elevul meu se lansează în construirea unei teorii ad-hoc despre ceea ce el numea întrebări întrebătoare și ... neîntrebătoare. Era modul lui de a face distincție între întrebări deschise, provocatoare, efective și întrebări închise, punctuale, care verifică memoria, arareori reale întrebări. În altă împrejurare didactică, pledând (de data aceasta eu) pentru practicarea întrebării la momentul oportun în fața unui colectiv (de profesori) care nu credita întrebarea deschisă cu un prea mare rol în procesul de învățare, am recurs la argumentul autorității și le-am citit Balada întrebării lui Parsifal de Ștefan Augustin Doinaș. De atunci, cu regularitate, discut acest text provocator cu fiecare clasă de început de ciclu, pentru că am descoperit că unul dintre obiectivele mele ca profesor este să facilitez elevilor întâlniri cu cât mai multe feluri de întrebare și, în cele din urmă, să-i deprind să interogheze permanent lumea, pe ei înșiși, și s-o facă în mai mare măsură decât să aștepte (și să accepte) răspunsuri.

În sfârșit, la una dintre formările cu profesorii pe care le desfășuram în anul trecut, colega cu care lucrez mi-a servit ca deschidere pentru aceeași eternă problemă a întrebării o splendidă istorioară

din Cercul mincinoșilor de Jean-Claude Carrière, intitulată Tapetul.

N-o să v-o rezum, lăsându-vă să vă întrebați dacă merită s-o căutați și s-o citiți. Și nu luați răspunsul meu – merită - drept o garanție.

Sumarizând, acestea sunt câteva dintre experiențele mele definitorii când m-am întâlnit cu ea, cu întrebarea.

Au mai existat și câteva experiențe, hai să le calificăm între surprinzător și neplăcut, în urma cărora am constatat, în esență, că elevii din clasa a IX-a pot răspunde onorabil la întrebări punctuale, care vizează conținuturi, dar se găsesc dezarmați în fața întrebărilor „De ce?” sau „Care-i părerea ta....?” Ce crezi tu despre...?” Mai departe, obstacolul aproape insurmontabil și piatra de încercare a studenților în practică rămâne tot întrebarea. Nu sunt singura care a constatat că ei nu știu să pună întrebări. Că sunt stângaci nu când afirmă, ci când întreabă.

Concluzia se impune de la sine: e undeva, în pădurea școlii, bârna asta din ochi pe care e greu s-o vedem; nu-i învățăm pe elevi să pună întrebări, ne e mai comod, mai la îndemână să le dăm răspunsuri. Chiar și atunci când nu le cer. Cu timpul, acceptă. Răspunsurile comode dau dependență (profesorul care n-a primit sub formă de temă un comentariu copiat din cărțile pretențios intitulate îndrumător, auxiliar sau, pur și simplu, Bacalaureat 200... să ridice mâna!)

De aceea, am ales să revăd câteva dintre experiențele mele didactice legate de întrebare, cu convingerea fermă că niciodată nu-i prea târziu. În principal, mă voi referi la două tipuri de ocazii: acelea în care întrebările declanșează și sprijină comprehensiunea textului și acele demersuri didactice centrate pe întrebare (interviu).

1. Dificultatea majoră a profesorului care începe să lucreze cu o clasă nouă e să schimbe multor elevi mentalitatea conform căreia elevul trebuie să noteze și să învețe ce-i spune profesorul. Constat, an după an, că elevii claselor a IX-a nu iau notițe săptămâni în șir după ce începem să lucrăm, invocând motivul „nu ne-ați spus să scriem” sau, mai grav, „nu ne-ați dictat”. Le explic că nici n-o s-o fac vreodată și că lor le revine decizia ce să noteze. Le-am sugerat să se întrebe mereu „cum îmi ajută această informație la învățare”. După ce lucrurile încep să meargă, îi provoc să pună întrebări textului nou.

Când au de citit singuri un text, constat c-o fac superficial, în sensul că nu pun textului întrebările fundamentale: Ce știu deja despre acest subiect/temă? Ce aduce nou acest text? Cum o face? De ce această formă pentru acest conținut? Ce am achiziționat în termeni de

2 EXPERIENȚE

noutate citind acest text? etc.

Am observat că efortul de a înțelege un text e redus cel mai des la a explica, utilizând dicționarul, cuvintele noi. Înțelegerea textului vizează aproape exclusiv dimensiunea lingvistică (nici ea nefiind exhaustiv explorată) și aproape niciodată dimensiunea textuală sau discursivă. Pentru a corecta abordarea superfluă a textului am recurs la strategii de lectură și la tehnici de verificare și aprofundare a înțelegerii: combinând întrebările de verificare a înțelegerii textului cu întrebările interpretative.¹

Demersul e unul de durată, monitorizarea strategiilor de lectură reclamă timp și efort, dar încurajator e faptul că rezultatele se văd după o vreme în comportamentul elevilor în raport cu textele de studiat. Cum ei știu că studiul oricărui text epic sau dramatic începe cu un chestionar de verificare a calității lecturii, ajung să-și pună ei înșiși parte din întrebările despre text pe care cred că le va pune profesorul. Trec de la lectură epidermică și grăbită la lectura profesionistă, avizată și de la „identificarea cu lumea textului” la „experiența virtuală”.²

Avantajul unui asemenea demers este că vizează în egală măsură formarea competenței de lectură și interpretare, dar și însușirea unor strategii și tehnici de muncă intelectuală care devin achiziții de durată și câștiguri ce depășesc rolul social strict de elev. Astfel, de la a-i învăța pe elevi ajungem la „a-i învăța să învețe”, ceea ce mi se pare imperativul școlii deschise spre viitor. În fond, vrem mai mult decât un elev bine pregătit pentru evaluarea națională sau pentru bacalaureat, vrem cetățeni responsabili, capabili să ia decizii bune, care să aibă o bună inserție socială și care să gândească autonom.

2. Mă voi referi acum la acele ocazii (ore, lecții) în care demersul se centrează pe întrebare în cel mai înalt grad. În programa și manualul clasei a X-a sunt câteva asemenea lecții: interviul, interviul de selecție. Pregătind ora despre interviu, am sugerat elevilor să citească interviuri cu personalități culturale în reviste ("Dilema", "Adevărul literar și artistic", "Observator cultural", "Apostrof"), precum și interviuri cu scriitori (Florin Mugur, *Convorbiri cu Marin Preda*; Claude-Henri Rocquet, *Mircea Eliade - Încercarea labirintului*).

În prima oră, elevii au argumentat de ce au ales un anumit interviu, respectiv un fragment din cărțile sugerate de profesor, subliniind rolul întrebării în provocarea confesiunii și în

structurarea textului. Comparându-și observațiile, au concluzionat că întrebările se ordonează logic (vizând debutul scriitorului, devenirea, operele și receptarea lor critică, proiectele literare); ele se referă la creație și la viziune estetică, nu la viața privată; întrebările pot fi concise (ce proiecte aveți pentru acest an?) sau presupun un comentariu amplu, contextualizat (s-a afirmat/critica a afirmat... cum comentați/ce părere aveți). Întrebările, nu foarte numeroase (5-7), trebuie astfel gradate încât răspunsurile să configureze un portret al scriitorului, un traseu spiritual, o viziune coerentă și întregitoare asupra tematicii abordate.

Pentru a doua oră, au avut ca temă două interviuri pentru presa scrisă. Unul imaginar, cu scriitorul preferat, celălalt cu personajul care le-a stârnit în urma lecturii cele mai multe întrebări, urmând ca prezentarea să aibă loc peste două săptămâni. Provocarea consta în faptul că ei urmau să redacteze și răspunsurile. Le-am sugerat ca pentru redactarea răspunsurilor scriitorilor să consulte materiale diverse (alte interviuri, mărturisiri, idei estetice exprimate în articole, conferințe, jurnale de creație), astfel încât să fie recunoscute atât „vocea” particulară a scriitorului, cât și elementele definitorii ale crezului literar. Cât privește personajul, interviul urma să cuprindă date esențiale ale acestuia desprinse în urma lecturii romanului și să se refere la situații de viață, oameni, locuri, conflicte.

Cei mai intervievați scriitori au fost Liviu Rebreanu, Marin Preda, Camil Petrescu (recent studiat), dar și Mihail Sadoveanu, Anton Holban, Mircea Cărtărescu, Andrei Pleșu, Paolo Coelho, Mircea Eliade, ceea ce spune mult despre gusturile de lectură ale elevilor, despre siguranța lor culturală și relația particulară cu textul într-o lume pe care Mircea Cărtărescu o numea „epidermică, a alunecării pe suprafețe”.

Liviu Rebreanu a fost întrebat despre geneza romanelor sale, despre raportul realitate-ficțiune, despre stilul dur în contextul „literaturii de romantism rural”. Întrebat ce consideră definitoriu pentru scris, Camil Petrescu, cel imaginat de Ioana Seica (X B), răspunde: „nu pot concepe scrisul fără o imensă, profundă sinceritate, chiar atunci când se întoarce împotriva ta”, iar ca explicație pentru nararea la persoana întâi, interviuatul răspunde cu celebra afirmație „Eu nu pot să descriu decât ceea ce văd,

ceea ce aud. Aceasta e singura realitate pe care o pot povesti. Din mine însumi nu pot ieși. Nu pot vorbi onest decât la persoana întâi. Din același interviu aflăm că „Ștefan Gheorghidiu nu sunt eu. Structura sufletească a oricărui erou este o rezultată a structurilor sufletești ale mai multor persoane, iar eu nu m-am exclus” și că „autenticitatea presupune neapărat substanțialitate”. Despre legătura operei cu biografia scriitorului, despre valoarea experienței, despre autenticitate și luciditate, despre stil „află” lucruri interesante și Adina Milea (XB) de la Anton Holban. „Eu cred în valoarea observației ca primă sursă a literaturii. Renunțând la cei dimprejur, m-am ocupat de persoana întâi. Aveam puțină să mă cunosc mai bine în felul acesta. Eram mulțumit să mi se dea un prilej să mă ocup de mine, căci cu mine sunt obligat să trăiesc tot timpul.” Georgiana Moigrădean (XA) se arată interesată de traiectoria lui Mircea Eliade, de particularitățile fantasticului în nuvelele studiate, dezvăluind și părerea interviuatului despre critica literară: critica e un filtru necesar. Marin Preda dezvăluie sursele de inspirație pentru romanul Moromeții (scene reale, modele umane, locuri) și vorbește despre raportul romanului său cu Ion într-un interviu realizat de Florina Bako (XA); din interviu se conturează pregnant un Moromete al iluziilor, cărora le rămâne credincios, de unde și coerența personajului, un observator al spectacolului lumilor. Un interviu consistent realizează Vlad Mudure (XA) cu Andrei Pleșu; interviul e structurat de întrebări bine alese, vizând începuturile literare, pasiunea pentru arta plastică, implicarea omului de cultură în politică, și se încheie cu gândul frumos atribuit domnului Pleșu „scriu ca să umplu un loc rămas gol într-o bibliotecă.”

— Domnule Pleșu, aș vrea să începem discuția noastră cu o întrebare simplă: când ați început să scrieți primele pagini?
— Ei, bine, încă de pe vremea când aveam vreo șapte-opt ani am visat să ajung scriitor. Îmi plăcea, dar atunci aveam un sentiment că nu mi s-a dat să scriu. Când am ajuns să învățăm literatură, am început să scriu foarte puțin. Am început să scriu literatură din gimnaziu, când aveam vreo zece ani, iar apoi, în liceu, am început să-mi dezvolt propriul stil de a scrie.

Foarte interesant ca manieră de rezolvare socotesc interviul Oanei Marchiș (XA) cu Mircea

Cărtărescu. Citind de curând Jurnalul scriitorului, Oana alege să răspundă cu ample pasaje din carte, la întrebări generoase (Ce vă determină să scrieți? Cum priviți procesul creației? Aveți momente când nu puteți scrie? Ce simțiți atunci? Care e cartea de căpătâi? Cum vă vedeți cariera în viitorul apropiat?). E unul din acele interviuri în care textului citit i s-au adresat permanent întrebări.

Reportaj (interviuator): Ce vă determină să scrieți?
Mircea Cărtărescu: „Leva mă atrage, aproape zilnic oanu, apru caistul acesta cu se aproape de obiectul sfârșit. Știu și eu nuș forte să discuti nescris, la o rădă, paginile astea vorzute atât de egal: ineporabilitate. E un răspuns cam lung, dar adecvat, fiindcă, într-adevăr, cațuau și «la mauvoise comacine» mă vâd-m priza și tremur de năuoa de a scrie, dar ne-am discutat dată nici forța și mi s-a urajul să năuap «Orator», nici disciplina și stăciunul năuap pentru doctorat. Atunci aly minime înțelegem: umplu foile astia ploude care nu sunt nimic, feli feli feed-back, năuap, năuap, năuap, năuap, ca o năuap o alăunului năuap și năuap din cotorul de unde au fost suporțiv lipite.”

Interesante ca manieră de realizare au fost interviurile cu personajul. Pentru a obține un interviu cu Dinu Păturică, elevul Rareș Dumitraș (X A), care se recomandă „calemgiu la grămătică vizirului Derviş Mehmet”, vine cu „carte de la stăpân cu porunca de a pune întrebări” celui „a cărui șiretenie a făcut vâlvă și la Țarigrad”. După temenelele de rigoare, calemgiul obține răspunsurile dorite, întrebând „ce fel de educațiune e necesară pentru ciocoi, cum se ajunge de la ciubucciu la vâtaf de curte și ispravnic și prin ce metode a fost ruinat Andronache Tuzluc. Un exercițiu de stil remarcabil, prin care e refăcută, cu voluptatea arhaismului rar, atmosfera romanului, îl constituie răspunsurile „cu dichis” ale lui Dinu Păturică care împărtășește din „praxis”-ul său, cititorului. Interviul dovedește o excelentă înțelegere a romanului (nestudiat la clasă, recomandat în schimb ca lectură obligatorie). Pentru Niculaie Moromete, subiectul interviuat de Ruxandra Popa (clasa a X-a B), schimbarea vieții a început cu fascinația pentru lectură. Niculaie intuiește că tatăl său era „mai profund decât lăsa să se înțeleagă. Cunoștea oamenii mai bine, altfel, îi vedea cu alți ochi, pentru că îi observa și știa să-i asculte”. În nota finalului romanului, Niculaie își raportează viața la modelul tatălui,

4 EXPERIENȚE

propunându-și să trăiască astfel încât, spune el, „să-l fac mândru pe tata”. Interviuurile cu Ștefan Gheorghidiu, cu Ana, eroina lui Rebreanu, cu Ilie Moromete, cu Zorba grecul pledează pentru o lectură de calitate, pentru înțelegerea autentică a personajelor care continuă să dialogheze cu cititorul, lăsându-se întrebate și răspunzând.

— Ce fel de educație ai primit în familie, educație la a fost baza discursului dumneavoastră în câștigarea încrederei oamenilor și depășirea a banului?

— E' bine educația pe care mi-a dat-o nouăzeciul de ani al meu, bunică Pătrăuță, e' fost cea pe care o promisc toate fetele de acolo. Feciorii de acolo, care am fost, benbanții lor, părinții. Lăssona- i în gata Dom-mului. Astfel ei depind de la accepta vorba dulce a bănușelii și roșul la fel de dulce al păscăbului. Am învățat să fie impușcări de ban, am fost cu vînșari, cu u' pînșari și dămărușul, sau dămărușul pînșari total meu la taxidoby. În curtea gospodăriei pînșari che Jucăre pan învâșat Ekmate și am cetat o sumedine de carăi mente să-mi ascută mînșea, am cetat pe Plutarh, u' Comentariele lui Letai, u' Istoria Omeniei, și Operele lui Machiavel din care am depîng, u' Școala Suetonius mînșare.

O surpriză pentru mine a fost tema unei eleve din clasa a X-a, Simona Dordea, care n-a realizat un interviu imaginar, ci unul real, cu criticul literar, eseistul și poetul Ion Pop, profesor universitar la Facultatea de Litere din Cluj-Napoca... Interviuul inedit cu Ion Pop este o realizare remarcabilă nu numai pentru un elev de liceu, ci și pentru un publicist consacrat. E un interviu elegant, alert și sensibil în același timp, dezvăluind un profil cultural pe măsură. Aflăm că pasiunea pentru Blaga, Arghezi, Barbu și Bacovia a declanșat debutul poetic al lui Ion Pop, intrarea în acel „spațiu al sensului” făcându-se în 1966 cu *Propuneri pentru o fântână*... Iscoditoare întrebări despre preocuparea pentru avangarda românească, despre experiența culturală franceză, despre raportul criticului clujean cu criticii despre opera sa, predicții asupra evoluției literaturii române și dezvăluiri despre cele mai recente proiecte literare transformă o temă pentru ora de română într-un material publicistic remarcabil.

Ora de română poate deveni, astfel, spațiul privilegiat în care se intersectează întrebări ale elevilor adresate profesorului sau colegilor cu întrebările autoadresate și cu cele puse neconținut cărților.

Note

^{1, 2} Pamfil Alina, *Limba și literatura română în gimnaziu*, Ed. Paralela 45, pag. 139 și urm.

ÎNTREBAREA ÎNTRE INTERPRETARE ȘI DEZBATERE

Cristina Chiprian

Abordarea didactică a textului literar vizează structura subiectului, compoziția textului, caracterizarea personajului etc. O verigă importantă a interpretării operei este înțelegerea acesteia, în latura autenticității universului evocat, a soluțiilor existențiale incluse. Credem că activitatea sau secvența didactică destinată interpretării destinului uman al personajelor trebuie organizată ca o dezbatere, în pofida interesului redus manifestat de elevi datorat cunoașterii aproximative a operei – cauzat de lectura mai îndepărtată în timp sau chiar de substituirea lecturii prin consultarea unui comentariu-rezumant. Secvența de interpretare-dezbateri poate solicita elevii să mediteze, clarificându-și informațiile despre operă și optând pentru o atitudine prin raportare la text sau la personaj. Am observat că interesul pentru o lectură/relectură atentă și problematizantă crește dacă elevii sunt stimulați prin întrebări a poate fi stimulat prin întrebări mascate sub forma unor enunțuri lacunare, cu mai multe variante de completare. Se evită astfel starea de disconfort psihic produsă de întrebări puse direct, subliniindu-se situația de joc în care alegerea creează impresia că este (aproape) liberă.

Ilustrăm această soluție didactică prin mai multe seturi de întrebări care oferă posibilitatea alegerii unor răspunsuri și așteaptă dezbateri. I. Implicarea elevilor adolescenți în problematica familială și în universul romanului Baltagul se poate realiza astfel la clasa a X-a:

Itemi cu alegere multiplă:

1. În familia Lipan atmosfera este (Cum?)
a) obișnuită; b) tensionată; c) de armonie
2. Copiii familiei se comportă (Cum?)
a) ca toți tinerii; b) nechibzuit; c) responsabil
3. Educația dată de părinți este (Cum?)
a) severă; b) impusă de împrejurări; c) blândă

